

Kommentarmaterial till kursplanerna i de grundläggande kurserna i samhällsorienterande ämnen

Detta kommentarmaterial riktar sig till dig som undervisar i de grundläggande kurserna i samhällsorienterande ämnen inom kommunal vuxenutbildning. Det finns två kurser i samhällsorienterande ämnen, en inledande kurs och en fortsättningskurs. Delar av materialet kan användas för kurserna i geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap på grundläggande nivå, men där finns även grundskolans kommentarmaterial att använda. Ambitionen med materialet är att lärare och rektorer ska få en djupare förståelse för de urval och ställningstaganden som ligger bakom kursplanerna och få stöd i arbetet med kurserna. Kommentarmaterialet är också tänkt att vara ett stöd i planeringen av undervisningen. *Formuleringar som är hämtade direkt från kursplanerna är genomgående kursiverade i texten.*

Innehållet i de grundläggande kurserna i samhällsorienterande ämnen är framtaget utifrån att vuxna elever ska få kunskaper inom de samhällsvetenskapliga ämnena som behövs för samhällsliv, arbetsliv och vidare studier på gymnasial nivå. En elev som läser båda eller en av kurserna ska få en grund inom de samhällsvetenskapliga ämnena som introducerar ett samhällsvetenskapligt tankesätt även för elever som inte tidigare studerat något av dessa ämnen.

De elever som läser de grundläggande kurserna i samhällsorienterande ämnen inom kommunal vuxenutbildning har olika mål med sina studier och bildar en heterogen grupp med olika behov och förutsättningar. En viktig tanke vid utformningen av kursplanerna har därför varit att kurserna ska kunna användas på ett flexibelt sätt. Läraren ska i sin undervisning kunna utgå från den enskilda elevens behov, förutsättningar, erfarenheter och tänkande. Uppdelningen i en inledande kurs och en fortsättningskurs gör det möjligt för eleven att läsa den ena eller båda kurserna utifrån den individuella studieplanen och tidigare kunskaper. En elev behöver inte ett betyg från den inledande kursen för att kunna läsa fortsättningskursen.

Kommentarmaterialet är upplagt utifrån de olika delarna i kursplanerna. De olika delarna, syfte med långsiktiga mål, centralt innehåll och tillhörande kunskapskrav är tydligt kopplade till varandra. De är också kopplade till de allmänna delarna av läroplanen för vuxenutbildning¹. Det går alltså inte att bara läsa det centrala innehållet eller kunskapskraven utan att sätta in dem i läroplanens och kursplanens hela sammanhang.

Syftet och de långsiktiga målen är formulerade för båda kurserna som en helhet. Syftet beskriver i löpande text vilka kunskaper eleverna ska ges möjlighet att utveckla genom undervisningen. Det beskriver också sådant som inte ska betygsättas. Målen är formulerade som förmågor i punktform och förtydligar vad eleven ska ges förutsättningar att utveckla. Målen är inte placerade i någon rangordning. De går in i varandra och är beroende av varandra. Målen sätter ingen begränsning för elevernas kunskapsutveckling. Det går alltså inte att betrakta dem som något som slutgiltigt ska

¹ SKOLFS 2012:101

uppnås. Det centrala innehållet beskriver mer konkret vad som ska behandlas i undervisningen i varje kurs, för att eleverna ska få möjlighet att utveckla de förmågor som beskrivs i målen.

Det finns en tydlig koppling mellan målen och kunskapskraven. Kunskapskraven uttrycker med vilken kvalitet eleven visar sitt kunnande i förhållande till målen. Om målet till exempel börjar med förmågan att söka information börjar också kunskapskraven med det. Däremot motsvaras inte varje mål alltid av ett stycke i kunskapskraven. Ett stycke i kunskapskraven kan lika gärna relatera till flera mål som till ett mål.

Kopplingen mellan kursplanernas olika delar kan illustreras med följande exempel:

I målen står att eleven *ska ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att använda en geografisk referensram samt reflektera över samspelet mellan människa, natur och samhälle*. I den inledande kursen ska detta läsas och tolkas i förhållande till innehållspunkterna *Sveriges geografi och geografiska förutsättningar, till exempel befolkning, kulturlandskap och infrastruktur och Geografiska metoder och arbetsätt. Kartan och dess uppbyggnad*. Kunskapskravet som relaterar till detta är att *Eleven kan även använda geografiska begrepp och kartor på ett i huvudsak fungerande/fungerande/väl fungerande sätt*.

En viktig del i undervisningen i de grundläggande kurserna i samhällsorienterande ämnen är specifika ord och begrepp som används inom dessa ämnen. En undervisning som genomsyras av ett språk- och kunskapsutvecklande arbetsätt gör det lättare för eleven att utveckla kunskaper om det ämnesspecifika språk som används inom samhällsvetenskapen. Detta är viktigt för alla elever men extra viktigt för elever som inte har svenska som modersmål och som behöver utveckla kunskaper i svenska parallellt med ämneskunskaper. Att ha ett språk för att kunna sätta ord på vad man kan och tänker är betydelsefullt i de samhällsvetenskapliga ämnena, liksom i andra ämnen. När en elev till exempel lär sig namn på tidsperioder, politiska partier, religiösa högtider, länder och platser utvecklas språket och möjligheten att ta till sig instruktioner, reflektera och delta i diskussioner om exempelvis aktuella samhällsfrågor. Det kan handla om att lära sig nya ord och begrepp men också om att lära sig orden och begreppen på svenska. Genom att muntligt, skriftligt eller i bilder dokumentera och redovisa sina kunskaper och resonemang får eleven möjlighet att använda relevanta ord och begrepp för att kunna reflektera, analysera, kritiskt granska och sätta sina kunskaper i ett sammanhang. Att ha kunskap om ämnesspecifika begrepp skapar en större förståelse för ämnet.

SYFTET

Kursplanen inleds med en kort beskrivning av vilken betydelse samhällsvetenskapliga kunskaper har för människor och varför kurserna finns inom grundläggande vuxenutbildning.

Syftet är formulerat så att det tydligt framgår vilket ansvar utbildningen har för att eleverna ska kunna utveckla de ämnesspecifika kunskaper och förmågor som anges. Det är viktigt att understryka att alla ämnesspecifika förmågor är betydelsefulla i en mängd olika sammanhang och att de samspelar med varandra. Undervisningen bör därför sträva efter att ge eleverna möjlighet att utveckla samtliga förmågor i meningsfulla och användbara sammanhang. Till exempel kan förmågan att jämföra och reflektera över olika historiska händelser, gestalter och tidsperioder inte utvecklas optimalt om inte flera av de andra förmågorna bidrar till utvecklingen. Det kan vara genom att eleverna reflekterar över religioner i ett historiskt perspektiv, samhällsstrukturer, geografiska förhållanden och levnadsvillkor, använder ämnesspecifika begrepp samt granskar sina källor kritiskt.

I de grundläggande kurserna i samhällsorienterande ämnen sammanfattas syftestexten i sex olika förmågor som eleverna ska ges möjlighet att utveckla. De fyra första förmågorna knyter an till de enskilda ämnen som ingår i de grundläggande kurserna i samhällsorienterande ämnen, geografi, historia, religionskunskap och samhällskunskap. De två sista förmågorna är ämnesövergripande och gäller för de grundläggande kurserna i samhällsorienterande ämnen i sin helhet. Förmågorna kommenteras nedan var för sig.

Förmågan att reflektera över hur individer och samhällen organiseras, fungerar och förändras samt hur individer och grupper samverkar

I förmågan ryms kunskaper om hur det svenska samhället är organiserat och fungerar med till exempel riksdag, regering, landsting och kommuner och vilka förändringar som har skett i det svenska samhället över tid. Men det handlar också om att kunna jämföra det svenska samhället med andra samhällen och vilka likheter och skillnader som finns samt vilka konsekvenser det får för de människor som lever där. I förmågan ingår också att reflektera över de olika sätt som människor samverkar och har samverkat på för att få samhällen att fungera. För elever som har erfarenheter från olika samhällen kan deras kunskaper vara en tillgång för undervisningen.

Förmågan att använda en geografisk referensram samt reflektera över samspelet mellan människa, natur och samhälle

I dagens globaliserade värld har elever större behov än tidigare av att kunna orientera sig geografiskt i ett större sammanhang. Förmågan handlar om att kunna jämföra och reflektera över olika geografiska förhållanden, platser, regioner och levnadsvillkor. Geografiska kunskaper innefattar rumsligt medvetande som innebär att kunna sätta sig själv i relation till världen. Förmågan omfattar också att kunna jämföra och reflektera över människors levnadsvillkor på olika platser i världen, men också att reflektera över hur mänskliga verksamheter och processer i naturen har påverkat och påverkar jordytans former i olika delar av världen. De elever som studerar inom vuxenutbildningen har egna erfarenheter och kunskaper om olika geografiska områden som är viktiga att föra in i undervisningen för att göra den mer relevant för eleverna. Det kan också ge möjligheter till jämförelser med svenska geografiska förutsättningar.

Förmågan att använda en historisk referensram som innefattar olika tolkningar av tidsperioder, händelser, gestalter, kulturmöten och utvecklingslinjer

Det är viktigt för alla att få möjlighet att utveckla en historisk referensram och ett historiemedvetande. Det innebär att eleverna ska få kunskaper om, kunna jämföra och reflektera över historiska händelser och gestalter som har skapat och förändrat samhällen och kulturer under olika tidsperioder. I detta ingår också att kunna beskriva och resonera om samband, likheter och skillnader. Elevernas erfarenheter och kunskaper kan både vara en utgångspunkt för diskussioner och bidra till reflektion.

Kunskaper om gångna tider fungerar som referenspunkter i livet. De berikar tillvaron genom att ge oss jämförelsematerial som går utöver de egna erfarenheterna och kan hjälpa oss att se vår egen tillvaro i ett större sammanhang. Historiemedvetande ger möjligheter till perspektiv och utveckling av förståelse för det förflutna, nutiden och framtiden.

Förmågan att analysera religioner och livsåskådningar och hur de påverkar och påverkas av förhållanden och skeenden i samhället

Utgångspunkten i kursplanen när det gäller denna förmåga ligger i de frågor om livet och tillvaron som människan har ställt sig i alla tider, och som kommer till uttryck i till exempel traditioner, heliga platser, ritualer, levnadsregler, berättelser och myter. Förmågan omfattar att kunna jämföra och analysera religioner och andra livsåskådningar i det egna samhället och på andra håll i världen och beskriva samband, likheter och skillnader dem emellan. Den omfattar också kopplingen mellan religion och samhälle och de olika roller religionen spelar i olika samhällen och tider.

Förmågan att söka, analysera och kritiskt granska information från olika källor samt uttrycka och värdera olika ståndpunkter och argumentera utifrån fakta, värderingar och olika perspektiv

Information sköljer över oss dagligen. För att inte eleverna ska bli passiva mottagare av det ständiga flödet av information ska de ges möjlighet att utveckla förmågan att söka och granska information och källor samt värdera trovärdighet och relevans. Förmågan att söka information utvecklas genom att eleverna får möta olika typer av informationskällor och bli förtrogna med dem. Att värdera källor innebär att kunna bedöma källors relevans och trovärdighet. I ett sådant förhållningssätt ingår att kunna skilja fakta från värderingar och ställa frågor om informationens avsändare, budskap och syfte. Förmågan att göra egna överväganden innefattar att kunna använda informationskällor för att dra slutsatser men också att kunna tänka kritiskt i förhållande till egna resultat och slutsatser och andras argument. Härigenom ökar elevernas förutsättningar att delta i diskussioner om samhällsfrågor och vara aktiva och engagerade samhällsmedborgare.

Förmågan att reflektera över mänskliga rättigheter samt demokratiska värden, principer, arbetssätt och beslutsprocesser

Grundläggande demokratiska värden är ett övergripande mål i läroplanen för vuxenutbildning och är en viktig del i undervisningen i samhällsorienterande ämnen. Det handlar om kunskaper om de demokratiska värdenas betydelse för, och tillämpning i, samhällslivet. Förmågan handlar om att kunna reflektera över demokratiska värden, principer och arbetssätt. Detta innefattar alla de värden och principer som gradvis har fogats in i, och kan komma att fogas till, demokratibegreppet. Det handlar bland annat om kunskaper om demokratiska fri- och rättigheter och skyldigheter och om möjligheter för individer och grupper att påverka samhällsutvecklingen. Med demokratiska arbetssätt menas här olika former för idéutbyte, samarbete och gemensamt beslutsfattande på olika nivåer. Om ett demokratiskt arbetssätt finns med som en röd tråd i utbildningen kan eleverna få förståelse för och kunskaper om ett sådant sätt att arbeta. Genom att kontinuerligt arbeta i demokratiska former kan eleverna känna igen demokratiska processer. Där ingår bland annat att kunna lyssna, diskutera och formulera ställningstaganden. Härigenom ökar elevernas förutsättningar att kunna agera och vara aktiva och engagerade samhällsmedborgare.

DET CENTRALA INNEHÅLLET

Det centrala innehållet i de grundläggande kurserna i samhällsorienterande ämnen är indelat i fem kunskapsområden i den inledande kursen och sju kunskapsområden i fortsättningskursen. *Information och kommunikation* samt *Rättigheter och rättsskipning* finns med i båda kurserna. Övriga kunskapsområden i den inledande kursen är *Individen och samhället*, *Så styrs Sverige* samt *Privatekonomi och samhällsekonomi*. I fortsättningskursen finns kunskapsområdena *Individer, gemenskaper och livsmiljöer*,

Sambällsresurser och fördelning, Beslutsfattande och politiska idéer, Etik, religion och samhälle samt Historiska sammanhang och begrepp. Kunskapsområdena ska inte ses som separata arbetsområden i undervisningen, utan de kan kombineras på de sätt som läraren bedömer som mest lämpliga för att uppnå syftet med undervisningen. Om det är möjligt utifrån elevens individuella studieplan kan de också kombineras med innehåll från andra ämnen. Varje kunskapsområde består av ett antal punkter. Dessa innehållspunkter har alla olika tyngd och ska uppfattas som byggstenar som kan kombineras på olika sätt. Innehållet vidgas och fördjupas från den inledande kursen till fortsättningskursen. Ett urval av innehållspunkterna diskuteras här nedan.

Information och kommunikation

Vi lever i ett informationssamhälle som ställer stora krav på vår förmåga att ta till oss information och att sovra bland alla budskap som dagligen sköljer över oss. Information produceras och distribueras i olika syften, och de beslut vi fattar påverkas av vad vi har hört och hur vi värderar det. I båda kurserna ska eleverna möta innehållet *Olika slags medier, deras uppbyggnad och innehåll.* I fortsättningskursen finns också innehållspunkten *Nyhetsvärdering och hur den kan påverka människors bilder av omvärlden* och *Hur individer och grupper framställs, till exempel utifrån kön och etnicitet, samt hur information i digitala medier kan styras av bakomliggande programmering.* Eftersom eleverna inom vuxenutbildningen kan ha mycket olika erfarenheter av medier och vad som framförs i olika typer av medier behöver undervisningen utgå från dessa erfarenheter för att eleverna ska få möjlighet att utveckla sina kunskaper inom området. Det kan till exempel handla om hur man kan urskilja budskap, innehåll och syfte.

Genom att lyfta fram *Metoder för att söka information från olika källor i de samhällsorienterande ämnena* och *Hur man kan bearbeta och värdera information* syftar kursplanen till att utveckla elevernas förmåga att ta till sig information från olika typer av källor. Den långsiktiga ambitionen med att söka och kritiskt granska källor av olika slag är att eleverna ska utveckla ett kritiskt tänkande och förhållningssätt. Utgångspunkt i detta förhållningssätt kan till exempel vara frågor som: Varifrån kommer informationen? Vem har sagt eller skrivit det? Vilket syfte kan en person ha med sin framställning? Vad är tyckande och vad är fakta?

Rättigheter och rättsskipning

Vuxenutbildningen har till uppgift att förmedla kunskaper som utgör den gemensamma referensramen i samhället och som utgår från de grundläggande demokratiska värderingarna och de mänskliga rättigheterna. De värden som utbildningen ska gestalta och förmedla handlar om människolivets ocränkbarhet, individens frihet och integritet, alla människors lika värde, jämställdhet mellan kvinnor och män och solidaritet mellan människor. Därför är *Grundläggande mänskliga rättigheter och demokratiska fri- och rättigheter samt skyldigheter* ett centralt innehåll i de samhällsorienterande ämnena. I fortsättningskursen breddas innehållspunkten till att även omfatta *Sveriges grundlagar samt diskrimineringsgrunderna i svensk lag.* Till detta hör också frågor kring lagstiftning och det svenska rättssystemet men även i vidare mening normer och regler som kan ge upphov till etiska och moraliska dilemman. Genom till exempel aktuella frågor och debatter kan eleverna få möjlighet att diskutera normer och regler och utgå från det vardagliga för att även komma vidare till mer generella nivåer. Det kan vara frågor om samspelet mellan individer i samhället, om normer och regler alltid är av godo, hur normer ser ut som begränsar individers möjligheter och hur normer förändras i ett samhälle. Sveriges grundlagar och övriga lagar kan vara utgångspunkt för diskussioner om hur ett rättssamhälle byggs upp. Elevernas erfarenheter av andra samhällen kan då ge möjlighet till

reflektioner kring likheter och skillnader i rättssystem. En förutsättning för att kunna vara en aktiv medborgare är att man känner till att staten garanterar individen ett antal demokratiska fri- och rättigheter, till exempel yttrandefrihet och mötesfrihet, och att individen i gengäld måste följa demokratiskt fattade beslut, som till exempel att betala skatt och respektera andra individers fri- och rättigheter.

Inom ramen för området finns också innehållspunkterna *Urfolket samerna och nationella minoriteter* i den inledande kursen och *De nationella minoriteterna och samernas ställning som urfolk i Sverige samt vad deras särställning och rättigheter innebär*. Gemensamt för de nationella minoriteterna är att de har historiska rötter i Sverige som går längre tillbaka i tiden än vad andra etniska, religiösa och språkliga minoriteter i Sverige har. Kunskaper om hur till exempel samerna behandlats kan vara utgångspunkt för reflektioner kring hur minoriteter behandlas på olika ställen i världen och vilka konsekvenser det har för människors fri- och rättigheter.

Individen och samhället/Individer, gemenskaper och livsmiljöer

Olika samhällen har i olika tider haft skilda uppfattningar om vad som är eller bör vara gemensamt. Dessa uppfattningar har legat till grund för vad den offentliga sektorn omfattar och har omfattat under olika perioder. I den inledande kursen ingår innehållspunkten *Centrala samhällsfunktioner och olika stödfunktioner i samhället, till exempel räddningstjänst, sjukvård och socialtjänst* och i fortsättningskursen *Sveriges välfärdsstrukturer och hur de fungerar, till exempel sjukvårdssystemet, pensionsystemet och arbetslöshetsförsäkringen*. Jämförelser med andra samhällen utifrån elevernas kunskaper och erfarenheter kan vara utgångspunkt för diskussioner kring vilken roll välfärdssystem spelar i olika samhällen.

I den inledande kursen finns innehållspunkten *Geografiska metoder och arbetsätt, till exempel kartan och dess uppbyggnad*. I fortsättningskursen utökas detta till *olika slags kartor, diagram och tabeller*. Elevernas kunskaper och erfarenheter av att använda kartor kan variera stort. För de elever som inte är vana att använda kartor eller har en begränsad geografisk referensram är det därför viktigt att få utveckla en sådan för att kunna använda kartor som ett verktyg. Det handlar inte bara om att kunna se var olika länder och platser finns utan också om hur färger och symboler ger information om olika landskap och miljöer.

Kartan kan också användas som en utgångspunkt för diskussioner kring aktuella händelser och analyser av varför människor bosätter sig på vissa platser och hur naturtillgångar är spridda över världen. Samtal och reflektioner kan utgå från frågor som var det bor många människor och varför samt vad utnyttjande av olika naturtillgångar får för konsekvenser. Detta hänger också ihop med innehållspunkten *Hur klimatförhållanden påverkar människors levnadsvillkor* i fortsättningskursen där eleverna kan bidra med egna erfarenheter och kunskaper om olika platser i världen. Även innehållspunkten *Migration förr och nu, dess orsaker och konsekvenser* från fortsättningskursen kan kopplas ihop med detta. Det kan också vara en utgångspunkt för diskussioner kring klimat- och miljöfrågor med ett hållbarhetsperspektiv. Om det finns möjlighet hänger området också ihop med området miljö i de grundläggande kurserna i naturorienterande ämnen.

Individen och samhället/Etik, religion och samhälle

I den inledande kursen finns innehållspunkten *Religioner och andra livsåskådningar i världen och i ett mångkulturellt Sverige*. I fortsättningskursen utvecklas det till *Begreppen religion och livsåskådning samt centrala tankegångar i världsreligionerna* och *Hur religioner och andra livsåskådningar kan forma människors*

identiteter, grupp tillhörigheter och livsstilar. Med begreppet religioner avses föreställningar om att det finns övermänniskliga väsen och/eller en moralisk ordning i tillvaron som inte är skapad av människan. Begreppet avser också verklighets- och moraluppfattningar samt handlingar som tar sin utgångspunkt i sådana föreställningar. Med andra livsåskådningar avses världsbilder, moraliska system och meningssystem som inte har sin grund i föreställningar om övermänniskliga väsen och en gudomlig moralisk ordning. Andra livsåskådningar ska förstås i en vid mening och innefattar allt från välkända former av sekulära åskådningar, som till exempel humanism och existentialism, till människors personliga åskådningar.

Centrala tankegångar i världsreligionerna kan till exempel komma till uttryck genom religiöst motiverade levnadsregler, ritualer, högtider, traditioner, symboler och berättelser. Elevernas egna kunskaper om och erfarenheter av olika religioner och livsåskådningar kan vara en utgångspunkt både för kunskaper om olika religioner och för diskussioner kring vad som formar människors identiteter. Det kan handla om att reflektera över hur identitetsskapandet går till och vilka faktorer som spelar in, till exempel religionens roll. Det är viktigt att komma ihåg att de olika religionerna inte ska uppfattas som klart avgränsade, enhetliga och oföränderliga traditioner. Inom alla världsreligioner finns en stor variation i tolkningar och handlingsmönster. Genom att belysa en mångfald av religiösa uttryck kan undervisningen bidra till mellanmännisklig och interkulturell förståelse och motverka stereotypa bilder av olika religioner och deras utövare. För att visa hur religionens roll i ett samhälle kan förändras kan kristendomens roll i Sverige ge ett historiskt perspektiv. Det kan handla om utvecklingen från enhetskyrka till religiös mångfald eller traditioner och firanden som har en religiös grund.

I fortsättningskursen finns innehållspunkterna *Etiska frågor, resonemang och modeller* och *Religionernas roll i några aktuella politiska skeenden och konflikter utifrån ett kritiskt förhållningssätt*. Detta innehåll kan utgå från det individuella perspektivet med identitet och grupp tillhörighet för att breddas till det globala perspektivet och aktuella samhällsfrågor. Eftersom det är troligt att en del elever har personlig erfarenhet av konflikter där religion är en faktor krävs det eftertanke vid planering och genomförande av undervisningen. Det kan vara svårt för en elev att ha ett kritiskt förhållningssätt till en konflikt som eleven har erfarenhet av. Ett sätt att närma sig detta innehåll är att utgå från politiska skeenden och konflikter som är neutrala för eleverna. Det kan då vara lättare att förstå vad ett kritiskt förhållningssätt är för att sedan kunna närma sig de konflikter som eleverna har erfarenhet av.

Historiska sammanhang och begrepp

Området historiska sammanhang och begrepp finns bara med i fortsättningskursen. Historiska aspekter på till exempel hur Sverige styrs kan med fördel föras in även i den inledande kursen, men i fortsättningskursen finns innehållspunkter som uttalat behandlar historiska skeenden. Den första innehållspunkten handlar om *Historiska tidsperioder, händelser och personer fram till cirka 1900 med betydelse för vår egen tid* och den andra *från cirka 1900 till nutid, till exempel de båda världskrigen och efterkrigstiden*. Här behöver läraren tillsammans med eleverna göra ett urval som är relevant för eleverna och som kan utgå från deras kunskaper i historia. Eftersom eleverna i vuxenutbildningen är en heterogen grupp kan deras historiska perspektiv se mycket olika ut, vilket kan vara en utgångspunkt i undervisningen. Kursplanen lyfter till exempel fram de båda världskrigen. Det är två krig som präglar vår tid och finns med i den historiska referensramen i Sverige. För elever som inte har någon tidigare utbildning i Sverige är det viktigt att få en uppfattning om hur den historiska referensramen ser ut, men också möjlighet att få diskutera och reflektera över hur händelser lyfts fram på olika sätt på olika ställen i

världen. Det går också att koppla ihop med innehållspunkten *Aktuella konflikter i världen och historiska perspektiv på dessa*. Detta kan också vara utgångspunkt för diskussioner om källor och källkritik.

Så styrs Sverige/Beslutsfattande och politiska idéer

Den första innehållspunkten i inledningskursen handlar om *Den svenska demokratin och välfärdsamhällets framväxt*. I denna punkt ingår vad demokrati är och hur demokratiska beslut fattas. Elevernas erfarenheter av andra politiska system och likheter och skillnader mellan dessa och det svenska politiska systemet kan vara en utgångspunkt för undervisningen. Genom att sätta den svenska demokratin i kontrast till andra samhällen och deras politiska system kan elevernas förståelse för demokratiska principer och arbetssätt fördjupas och befästas. Här kan också kunskaper om olika styrelseskick som kan vara demokratiska men som fungerar på olika sätt finnas med, till exempel monarki och republik, parlamentarism och presidentstyre. Betydelsen av digital kommunikation, exempelvis i sociala medier, för att skapa opinion kan diskuteras både utifrån enskilda individer, intressegrupper och politiska partiers möjligheter att påverka, nationellt såväl som internationellt.

I båda kurserna finns innehållspunkten *Sveriges demokratiska och politiska organisation på lokal och nationell nivå – riksdag, regering, landsting och kommuner*. I fortsättningskursen finns även punkten *Politiska val och partier i Sverige* och *Hur politiska partier bildades och framväxten av den allmänna rösträtten*. Även här kan elevernas erfarenheter av andra politiska system och politiska partier vara en grund för reflektioner över olika system. Eftersom det finns en historisk tillbakablick i hur politiska partier bildats och framväxten av den allmänna rösträtten finns goda möjligheter till reflektioner och jämförelser.

En förutsättning för att man ska kunna påverka beslutsprocesser på ett aktivt och framgångsrikt sätt är att man vet vem som har makten att fatta ett visst beslut. Kursplanen lägger därför stor vikt vid vilken typ av beslut som fattas på olika nivåer och varför. I den inledande kursen finns innehållspunkten *Var olika beslut fattas och hur de påverkar individer, grupper och samhället i stort*. I fortsättningskursen vidgas detta till *Europeiska unionen (EU) och dess beslutsorgan*. En intention med kursplanen är också att politik inte ska framställas som något avlägset och abstrakt, utan som en betydelsefull kraft i elevernas tillvaro. Därför ska undervisningen inte bara behandla var besluten fattas, utan också ta upp hur besluten påverkar individer, grupper och samhället. På så sätt kan eleverna förstå vilka konkreta konsekvenser olika politiska beslut kan få för dem själva och för de grupper de ingår i. I syftetexten beskrivs också hur eleven ska få möjlighet att reflektera över sin egen roll i det demokratiska samhället och vad det innebär att vara en aktiv, ansvarstagande och delaktig medborgare.

Privatekonomi och samhällsekonomi/Samhällsresurser och fördelning

Området som handlar om ekonomi går från privatekonomi till offentlig ekonomi och global ekonomi. I den inledande kursen finns innehållspunkterna *Privatekonomi* och *Inkomster, utgifter, skatt, transfereringar, lån, sparande och betalningsformer*. Där kan eleverna få möta ett innehåll som fokuserar på relationen mellan arbete, inkomst och konsumtion. De flesta elever inom vuxenutbildningen har erfarenhet av att sköta sin privatekonomi och undervisningen kan utgå från dessa erfarenheter för att sedan fördjupa kunskaperna.

I den inledande kursen finns även innehållspunkterna *Offentlig ekonomi* och *Skatter och vad de används till*. Detta innehåll kan hjälpa till att bredda perspektivet på ekonomi och hänger även delvis ihop med innehållspunkten *Centrala samhällsfunktioner och olika stödfunktioner i samhället* under rubriken

Individen och samhället. Elevernas egna erfarenheter och kunskaper om vad skatter är och vad kommuner, landsting och stat använder skattepengarna till kan vara utgångspunkt för undervisningen. Erfarenheter av andra ekonomiska system än det svenska kan också bidra till reflektioner och diskussioner. I fortsättningskursen blir innehållet vad gäller samhällsekonomin mer komplex genom innehållspunkten *Hur hushållens, företagens och det offentliga ekonomien hänger samman.* Det ekonomiska kretsloppets modell kan användas för att studera hur effekterna av en förändring i en del av ekonomin kan spridas till andra delar av ekonomin. På så sätt blir sambanden mer begripliga. I fortsättningskursen tas detta upp även på en global nivå under innehållspunkten *Orsaker till förändringar i samhällsekonomin, nationellt och globalt och vilka effekter de kan få för individer, grupper och länder.* Under de senaste decennierna har arbetsdelningen och penningekonomin blivit globala. Människor och ekonomier i olika delar av världen har knutits allt närmare varandra på ett sätt som gör att alla är beroende av varandra.

När en ökad globalisering diskuteras är det även av vikt att behandla såväl digitaliseringens positiva som negativa betydelse för samhällsekonomin och individens privatekonomi. Exempelvis har digitalisering och teknik underlättat en internationell arbetsmarknad och handel mellan länder har förenklats. Därför finns innehållspunkten *Digitaliseringens betydelse för samhällsutveckling inom olika områden, till exempel påverkan på arbetsmarknad och infrastruktur samt förändrade attityder och värderingar* med i fortsättningskursen. Exempelvis kan betydelsen av den ökade e-handeln diskuteras både för enskilda och för företag.

Innehållspunkter om arbetsmarknaden finns med i båda kurserna. I den inledande kursen finns punkten *Arbetsmarknaden i Sverige och Utbildningsvägar, yrkesval, entreprenörskap och olika anställningsformer.* I fortsättningskursen vidgas det till *Arbetsmarknadens och arbetslivets förändringar och villkor, Utbildningsvägar, yrkesval och entreprenörskap i ett globalt samhälle* och *Några orsaker till individens val av yrke och till löneskillnader.* Elevernas erfarenheter av arbetsmarknaden i olika samhällen kan med fördel användas för att visa på likheter och skillnader och vilka effekter den globala ekonomin får i olika delar av världen. De förändringar som globaliseringen orsakar måste vi därför förhålla oss till, både på samhälls- och individnivå. På individnivå kan det handla om utbildningsvägar, yrkesval och entreprenörskap i ett globalt samhälle.

KUNSKAPSKRAVEN

Kunskapskraven är skrivna i löpande text och ger helhetsbeskrivningar av vilka kunskaper som krävs för de olika betygsstegen. De grundar sig på förmågorna som beskrivs i de långsiktiga målen och på det centrala innehållet.

Kunskapsformer och helhetssyn

Kunskapskraven är konstruerade utifrån den kunskapsyn som finns i läroplanerna. Där beskrivs att kunskap kommer till uttryck i olika former, så kallade kunskapsformer, som förutsätter och samspelar med varandra. Dessa kunskapsformer kan till exempel vara att kunna analysera eller framställa något. Enligt läroplanen måste vuxenutbildningens arbete inriktas på att ge utrymme för olika kunskapsformer och skapa ett lärande där de olika formerna balanseras och blir till en helhet. Detta innebär att en specifik kunskapsform inte kan kopplas samman med ett visst betygssteg. Att en elev behärskar fakta i form av minneskunskap är med andra ord inte knutet till betyget E. På samma sätt leder en elevs förståelse och analysförmåga inte automatiskt till betygen C eller A. Av den

anledningen finns de kunskapsformer som beskrivs i ämnets långsiktiga mål uttryckta på alla betygsnivåer.

Kunskapskraven i de grundläggande kurserna i samhällsorienterande ämnen beskriver vad som krävs för olika betyg i respektive kurs. Kraven utgår från de långsiktiga målen i syftet och relaterar till det centrala innehållet i respektive kurs. Kunskapskraven i de två kurserna liknar i stort varandra, men det finns en del skillnader.

Det är viktigt att läsa och förstå kunskapskraven ur ett helhetsperspektiv. Men för att det ska vara lätt att urskilja progressionen, det vill säga hur kraven förändras och utvecklas mellan betygsstegen, presenteras de förutom i löpande text även i en tabell i kursplanen. Avläser du tabellen vertikalt framträder ett betygssteg i sin helhet. Läser du den i stället horisontellt syns progressionen mellan betygsstegen tydligt. De fetmarkerade orden visar vad som skiljer kunskapskraven på de olika betygsstegen från varandra.

Exempel:

Eleven kan på ett i huvudsak fungerande sätt diskutera och värdera olika ståndpunkter och perspektiv i några aktuella samhällsfrågor samt argumentera för egna ståndpunkter med enkla argument.	Eleven kan på ett fungerande sätt diskutera och värdera olika ståndpunkter och perspektiv i några aktuella samhällsfrågor samt argumentera för egna ståndpunkter med utvecklade argument.	Eleven kan på ett väl fungerande sätt diskutera och värdera olika ståndpunkter och perspektiv i några aktuella samhällsfrågor samt argumentera för egna ståndpunkter med välutvecklade argument.
---	---	--

Varje del av kunskapskraven inleds med en beskrivning av vad eleven kan eller har kunskaper om. Den beskrivningen tar sin utgångspunkt i en eller flera förmågor (i exemplet här ovanför beskrivs förmågan att diskutera och värdera ståndpunkter och argumentera för egna ståndpunkter). Förmågorna beskriver även hur eleven visar sitt kunnande för de olika betygsstegen. Det är genom den beskrivningen som kvaliteten eller nivån på elevens kunnande syns.

Sammanfattande uttryck

För att kunskapskraven ska vara hanterbara och inte bli alltför omfattande, preciseras inte innehållet lika detaljerat i kunskapskraven som i det centrala innehållet. Alltför detaljerade kunskapskrav skulle även kunna ge oönskade effekter vid betygssättningen. Enstaka detaljer i kunskapskraven som eleven inte motsvarar skulle kunna leda till att eleven inte uppfyller kunskapskravet i sin helhet. Innehållet beskrivs därför ofta med sammanfattande uttryck i kunskapskraven.

Exempel:

I kunskapskravet för fortsättningskursen står att: Eleven har **grundläggande/goda/mycket goda** kunskaper om vad demokrati är och hur demokratiska beslutsprocesser fungerar och visar det genom att föra **enkla/utvecklade/välutvecklade** resonemang om hur demokratiska värden och principer kan kopplas till hur beslut fattas i samhället. Detta syftar bland annat på dessa två punkter i det centrala innehållet:

Grundläggande mänskliga rättigheter och demokratiska fri- och rättigheter samt skyldigheter. Jämlikhet och jämställdhet i Sverige. Etiska och moraliska dilemman.

Sveriges demokratiska och politiska organisation på lokal och nationell nivå – riksdag, regering, landsting och kommuner.